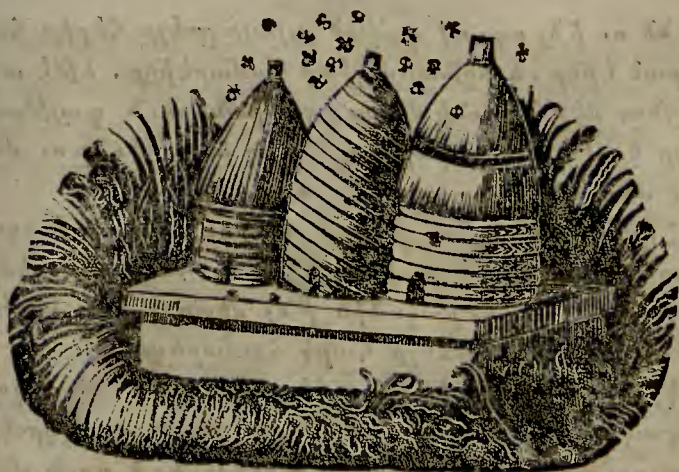

ՄԱՆԳՈՒԹ

ՀԱՆԴԻՍ ԿԻՍԵՄՍԵՆՅ

ԹԻԻ 6

1856

ՆՈՅԵՄ 30

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 26 ԹՈՒԱԿԱՆՈՎ

ՀՐԶԱԲԵՐԱԿԱՆԸ

Սեպտեմբեր 26 էն ՚ի վեր հասարակութեան մէջ շրջաբերական մը կը պտըտի : Ըսի թէպէտ թշնամու թեամբ, անխոհեմութեամբ, խռովութիւն պատճառելու, ատելութիւն դրդուելու և ազգային յառաջդիմութեան արգելք դնելու նպատակաւ գրված է . բայց մենք զանի չէ թէ քննութեան, հապա և ոչ իսկ կարգալու արժան դատելով, միայն անոր ա-

նունն ու ինչ ոգւով գրված ըլլալը ըսելը հերիք համարած էինք, և նոյնպէս պիտի համարէինք, եթէ ազգայնոց մէջէն քանի մը պարզամիտներուն գայթակղիլը կամ անոնց սրտին անհանգստութիւնը ու մտքին տանջանքը չըտեսնէինք ու չըլսէինք :

Հիմա գոնէ այն պարզամիտներուն սիրտը խաղաղելու համար, քանի մը խօսքով ու համառօտ կերպով այն շրջաբերականին ինչ միտք և ինչ արժէք ունենալը հասկըցնելը հարկ համարեցանք :

Այս շրջաբերականին հեղինակները, Լօյօլայի հարազատ և յառաջագէմ աշակերտները՝ կրօնքի պատրուակաւ իրենց զիտաւորութիւնը և բուն միտքը ծածկելով, Բարիզու Արևելեան վարժարանը թող գոցվի ըսելու չը համարձակելով, հոն հիմնը ված մատուան վրայ ամենուն ուշադրութիւնը կը հըրաւիրեն, ըսելով թէ, այն տեղը առաջ լօյօլայէր, հիմայ Սուրբ պատարագի ահաւոր խորհուրդը կը կատարվի, առանց օծեալ ըլլալու : Հիմայ կը հարցնենք շրջաբերականին հեղինակներուն, որ վախնալով Ազգէն նզով, անէծք և հայհոյանք ընդունելու, պահելու ջանացած են իրենց անունը . կը հարցնենք թէ եկեղեցի կամ մատուռ շինված ամեն տեղերը 'ի ստեղծմանէ Աշխարհի Սրբազան կամ միայն նոյն նպատակաւ պահված տեղեր էին, չէնէ անոնցմէ ալ լօբանթա, խանութ, տուն և այլն կան : Թէ հին ատենը շինված եկեղեցիներուն մէջէն առաջուց կռատուն կամ մեհեան եղածներ չը կային մի : Եսկէ զատ, ո՞րիկէ առնելով կ'ըսեն թէ այն վարժարանին մատուան տեղը առաջ լօբանթա եղած է եղեր, երբ աղեկ գիտենք և աչքով իսկ տեսած ենք թէ այն տեղը առաջուց հարուստ Ֆրանսացու մը ամարանոցն էր, և բուն մատուան տեղն ալ այն տա-

ներէն պատուաւոր տեղն է : Իսկ եթէ ըսել կ'ուզեն
թէ այն տունը վարձով բռնըվելով վարժարան եղած
ըլլալով, օր մը երբոր վարժարանին տեղը փոխվելով
կամ վարժարանը գոցվելով (որ բուն իրենց ուզածն
ալ այս կ'երևի) , այն տունը տէրոջը յանձնըվի նէ՝
ուրիշին վարձով կուտայ կամ լոբանթա կ'ընէ , կը-
հարցընենք իրենց , թէ մի թէ չէ՞ն տեսներ Հայաստա-
նի մէկ ծարէն միւսը այն հարկւրաւոր եկեղեցիներ-
ըր ուրոնք անխնամ մնալով չէ թէ լոբանթա՝ հապա
ոչխաբներու փարախ , փնասուններու ախոռ եղած
են :

Եթէ իրենց խղճմտանքը Քրիստոնէական Սուրբ
օրինաց և մեր նախնի հայրապետաց հրամաններուն
հակառակ տեսնելով այս բանը՝ զիրենք թելագրած
է այս շրջաբերականը դուրս տալու , Եթէ իրենց
խղճմտանքը Բարիքի դպրոցին մէջ եղած ուրիշ երի-
տասարդաց տալիներով կրօնական արարողութեանց
ներկայ չըգրտնըվելէն ու քրիստոնէական պարտա-
ւարութիւններէն հեռի մնալէն առաջ գալիք գէշու-
թիւնները անտես ըրած է , եթէ միտքերնուն անգամ
անցած չ'էր , թէ իրենց պարտքը չ'է ասանկ բանի
մը վրայ խորհիլն ու խօսիլը , մինչդեռ Ազգը մեծ հա-
մարում ունի Սրբազան պատրիարքին և հոգեւորա-
կան ժողովոյն վրայ , ու այսէկ կը ճանչէ թէ այս օրի-
նազանցութեան առաջքն առնելը , —եթէ իրաւոնք
է և պէտք է , —և թէ ասոր նման պարտքերը կատա-
րելու պաշտօնը միայն անոնցն է (գուցէ իրենք հա-
մարում չունին և այս բանը չըգիտին) , պէտք չ'էր
զի , գոնէ սա մտածելով թէ իրենց այս շրջաբերա-
կանը կարելի է գէշ հետեանքնէր կրնար ունենալ ,
գոնէ սա խելամտելով թէ մէկ հատիկ պատճառաւ
մը ազգային խռովութիւն մը ծագած ատենը , նոր

պատճառ մըն ալ աւելցընելով առջինին աներևոյթ
ըլլալը դժուարցընելը թշնամութիւն և ազգատե-
ցութիւն կը դատվի, գոնէ ազգայնոց մոթին յուզ-
մանց մէջ և անոնց սրտին անհանգիստ եղած ատե-
նն, անոնք առաւել ևս վհատեցընելու, յուսահատ-
ցընելու և կամ զայրացընելու առիթ տալը յարմար
և արժան չը տեսնելով պէտք չ'էր զի ասանկ դրու-
թիւն մը երևան հանէին, որ սրըճանոցներուն մէջ
կարդացվելու դիտմամբ, ռամկին ալ հասկըցընելու
դիտաւորութեամբ, տաճկերէն բառերով ալ խառն
է, անանկ մէկ գրութիւն մը կ'ըսեմ, զ'որ երևան
հանելը մեծ անխոհեմութիւն է ամեն ատեն ալ :

Այս շրջաբերականին հեղինակները կամ յիմար
են, ու գլուխնին ստակի մը խելք չըկայ. որով չեն
հասկցած թէ բարեմիտ հասարակութիւնը ասկէ քսան
կամ եռսուն տարի առաջ ունեցած պարզմտութիւն
ու դիւրահաւանութիւնն ունենար նէ, ինչ գէշ հե-
տեանք կ'ունենար իրենց այս ըրածը. կամ թէ Ազ-
գը վրդովել, աղմկել, տակն ու վրայ ընել, յառա-
ջադիմութենէն ետ կեցընել ուզող վարպետորդի և
ական հատանող ազգին թշնամիներն են, որոնք կար-
ծելով թէ իրենց այս շրջաբերականովն գոնէ ամեն
մէկ սրճանոցէն մէկ մէկ անձի, գոնէ ամեն մէկ գի-
նետունէն մէկ մէկ գինովի խելքը իրենց պիտի դար-
ցընեն, գինովները թէլէկուաֆով 'ի բարիզ պիտի թռ-
ցնեն, դպրոցը գոցեն, յատուկ շոգեկառք յատուկ
շոգենաւ բռնած՝ պահապաններու հսկողութեամբ
աղայքն 'ի Պօլիս բերեն, և անոնց հայրերն ալ 'ի ը կա-
խեն, որը խողխողեն, մեղայ ըսողն ալ իրենց ծառա-
յութեանը գործածեն : Բայց փառք լուսաւորու-
թեան՝ սրըճանոցին մէջն եղողը «կոշկակարն ցկոշի-
կս» ըսաւ, նարո՞ր խաղաց. գինետունն եղողը յոտ

երևել ուզեց , բայց չը կրցաւ երերալ :

Շրջաբերականին գրվածքէն՝ կը հասկըցվի թէ առնք անխելք չ'են . հապա Ազգին խաղաղութեանըն , յառաջադիմութեանն ու լուսաւորութեանն ու խերիմ և անհաշտ թշնամիներն են . վասն զի եթէ բարեսրտութենէ , ազգասիրութենէ գրգռեալ ըլլային , այս անխոհմտութիւնը չ'էին ըներ : Եթէ այո բանը խիղճերնուն դպած էր , կրնային կամ Սրբազան Պատրիարքին կամ հոգեւորական ժողովին յատուկ գիր մը մատուցանելով , իրենց մոգքին խաւարը փարատել տալ : Եթէ միանգամայն Ազգին ալ բարերարութիւն մը ընել կը փափաքէին , արտօնութիւն եւ պատէհ ունէին մէկ չէ , այլ աւելի շրջաբերական հանելու նոյն իսկ այն նիւթին վրայ Ղպրոցը ազգային ընելու կամ չ'ընելու պատճառաւ ծագած երկպառակութիւնը նոյն վայրկեանէն բառնալու համար . միանգամայն եւ յողորմելով զԱզգը , Բարիզի մէջ հաստատված ազգային դպրոցին տեղն ալ գնելու համար պէտք եղած ստակը ժողովելու , որով մատուռը օր մը լոբանթա ըլլալու երկիւղ չէր մնար :

Շրջաբերական մը թող հանէին , չայաստանի աւերակ դարձած անխնամ մնացած եկեղեցիներուն եւ Սրբոց հանգստարաններուն նկարագրութիւնն ընելով , զանոնք մաքրելու , բարեկարգելու յորդորելով հայերը . միանգամայն եւ Արեւելքի մէջ գըտնըված Հայ մանկաւոյն անտէրունջ ու կրթութենէ զուրկ մնալը պատմելով , անոնց օգնութիւն կոչելու : Երթանապատիւ Խրքմեան Տ . Մկրտիչ վարդապետին ազգաախրական եւ քրիստոնէավայել գովելի ձեռնարկութեան նպաստելու համար հաստատված ընկերութիւնը ծաւալել տալու թող աշխա-

տէին, ճանչցրնելով հասարակութեան այն ձեռնարկութեան արդիւնքները . որով Ազգին մեծ ծառայութիւն մը ըրած կ'ըլլային . հետեւաբար Ազգն ալ անոնց երախտապարտ կը ճանչէր զինքը , ու չէ թէ հիմկու պէս կ'անիծէր ու կը նղովէր զանոնք :

Անցինք թէ այս շրջաբերականին մտքովը եւ ա՛նոր մօտ կերպով գրված անանուէն նամակներ ալ խրկրված են Ազգին մեծամեծներուն . բայց անոնց քով ալ նոյն ընդունելութիւնը գտած են , ինչ որ հասարակութեան անջեւ :

ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՂԱՅԻ

ՅՈՒԼԱՍ

Ան սուրբ լեռանը վրայ, ուր որ Աբրահամ առեւնօք իր Իսահակ սիրելի որդին զոհել ուզեց , ԱՅ ժողովուրդը Եհմին տաճարը շինեւր էր . Բահանաները՝ որ ամենն ալ Ահարոնի ցեղէն էին, ու ղետացիները՝ որ անոնց պաշտօնեաներն էին, հոն Աստուծոյ տանը մէջ մեռնելէն հրաշքով աղատած տղայ մը գաղտուկ կը մեծցունէին : Անանկ գաղտուկ մեծցած որբ մը սրբազան զոհերուն սպասաւորութիւն ըրած առեւն , ամենեւին չէր կարծէր որ տաճարէն դուրս ելածին պէս Յուդայի Թագաւորութեան աթոռը պիտի նստի :

Աս տղան՝ որ Յովաս կըսվէր , Յուդայի Ռքողիա Թագաւորին աղան ու Գողգոթիա Թագուհիին թոռն էր : Ինքը գեռ տարու մըն էր՝ հայրը մեռաւ . փառասէր Գողգոթիան ինքնիշխան Թագաւորել ուզելով՝ հրաման ըրաւ , որ Ռքողիայի բոլոր տղաքը թուրէ անցունեն . աս տղոցը մէջէն մինակ մէկը աղատե-

ցաւ: Յովսաբէթ՝ Յովասին հօրաքոյրը, որ Յովիդայէ քահանայապետին կնիկն էր, պալատը մտաւ Յովասին եղբայրներուն ջարդը վաճ առենը, գնաց ան մոռցը վաճ զոհին օրոցին քովը, վերցուց տղան ծածկոցի մը մէջ փաթթեց ու գիշերվան մուկին օգնութեանմբ բը յաջողեցաւ իր պատուական բեռովը մէկ տեղ տաճարը մտնել: Գողողիա իր թռններուն ամենն ալ սպաննըված կարծելով, եւ տեսնելով որ իր թա գաւորութեանը հակառակող մէկը չի կայ թագու հի եղաւ: Ետքը՝ աստուած պաշտութիւնն ալ ուրա նալով մեհեան մը շինեց Բահաղ ըսված անօրէն չաստուածին. որուն մարդ կը զոհէին:

Ասդին Յովսա կեղծ անունով մը տաճարին մէջ մեծնալով, իր բարեպաշտ հօրաքրոջը ձեռքը ու Յովիդայէ քահանայապետին իմաստուն խրատ ներովը աքառինութեան կը դիմէր: Եթեր տարու եղաւ նէ՝ իր տարիքէն վեր իմաստութեանը համ բաւը դուրսը տարածվելով, Գողողիա տեսնել ու զեց՝ Աստուծոյ երկիւղին մէջ մեծցած զեւտացի տղան. որուն համար խիստ ամբարիշտ մարդիկներն անգամ զարմանալով կը խօսէին կոր:

Բայց Գողողիան Երուսաղէմի տաճարը երթալ կու զէր նէ՝ Յովասին նորափթիթ առաքինութեանը պա տիւ մը ընելու համար չէր: Սխու երազ մը տե սած ըլլալով՝ խորհուրդ հարցուցեր էր Բահաղին Մաթան քրմապետին: Ընալ վրէժ առնել ուզելով Յովիդայէ քահանայապետէն՝ որուն թշնամի էր, կասկածելի ընել ուզեր էր Գողողիային՝ ան սուրբ տեղին մէջ մեծցած որբ տղան: Ուստի Գողողիան ելաւ Աստուծոյ տաճարը գնաց ու Յովասը մէկ դի առնելով, ինչ որ անօրէն մամը իր արքայազուն թո ռանը հետ խօսեցաւ նէ՝ մեծն Ռասին քրիստոնեայ

ընտիր բանաստեղծէն առած կը գնենք հոս :

ԳՈՂՈՂԱՆԻ . Ընունդ ի՞նչ է :

ՅՈՒՆԱՍ . Եղիակիմ է :

ԳՈՂ . Հայրդ ո՞վ է :

ՅՈՒՆ . Ընանկ կըսեն որ ես որբ մըն եմ . ծնած ժամանակէս Աստուծոյ գիրկը ձգված , ու ամենեւ ին ծնողացս ալ երեսը տեսած չեմ :

ԳՈՂ . Հայր մայր չունիս :

ՅՈՒՆ . Իս ձգեր են :

ԳՈՂ . Ինտո՞ր ու երբ :

ՅՈՒՆ . Ծնած օրէս ի վեր :

ԳՈՂ . Դ՛հնէ քու սէր տեղացի ըլլա՞լդ ալ մարդ չ' գիտէ :

ՅՈՒՆ . Իմ հայրենիքս ան տաճարն է . ասկէ զատ ուրիշ հայրենիք տեսած չեմ :

ԳՈՂ . Վրեզ ուսկէ գտեր են :

ՅՈՒՆ . Ընդուծ գայլերու մէջէ . որ իս բզբքտեւ լու վերա են եղեր :

ԳՈՂ . Վրեզ ո՞վ բերեր դրեր է աս տաճարին մէջ :

ՅՈՒՆ . Սէկ անծանօթ կնիկ մը . որ ոչ անունը զուրցեր է , եւ ոչ մէյմալ եկեր տեսնելի է :

ԳՈՂ . Հապա քեզ ո՞վ նայեցաւ մեծցուց :

ՅՈՒՆ . Ըստուած ո՞ր ատեն իր զաւկըները կարօտութեանմէջ ձգեր է . թռչուններուն ձագերն ան գամ կը կերակրէ , ու իր բարութիւնը բոլոր բնութեան վրայ կը տարածէ :

ԳՈՂ . Ի՞նչ են քու զբօսանքներդ :

ՅՈՒՆ . Կամ սեղանին առջին կեցած խունկ կամ աղ կուտամ քահանայապետին , կամ Արտուծոյ անհուն մեծութեանը համար կարդացված երգերը մօիկ կընեմ , կամ իր մեծահանդէս արարողութիւնները կը տեսնեմ :

ԳՈՂԻ . Շատ մեծ բան . առկէջ աղէկ զբօսանք մը չսուն՝ս մի, կը ցաւ իմ քեզի պէս տղի մը խեղճ վիճակին վրայ . եկու իմ պալատս , որ հոն իմ փառքս տեսնես :

ՅՈՎ . Ե՛ս գամ քու պալատդ , Աստուծոյ բարերարութիւնները մոքէս հանեմ հա :

ԳՈՂԻ . Չէ . իմ միտքս ան չէ որ մոքէդ հանես :

ՅՈՎ . Դուն չե՞ս պաշտեր անիկայ :

ԳՈՂԻ . Դուն կրնամ պաշտել :

ՅՈՎ . Բայց հոն ուրիշ աստուած պաշտողներ կան :

ԳՈՂԻ . Ես իմ աստուածս կը պաշտեմ , դուն ալ քու աստուածդ պաշտէ . երկուքն ալ զօրաւոր աստուածներ են :

ՅՈՎ . Իմ Աստուծմէ վախնալու է . վասն զի՝ տէր իմ , մինակ ան է ճշմարիտ Աստուած , քուկդ ոչինչ է :

ԳՈՂԻ . Դուն իմ պալատս եկու , հոն շատ ըզբօսանքներ կը գտնես :

ՅՈՎ . Սեղաւորներուն երջանկութիւնը հեղեղի պէս կը վազէ :

Գողողեա Յովասը չի կրնալով խաբել , բերնէն ալ բան մը չի կրնալով բըցունել , դուրս ելաւ տաճարէն՝ վրէժ առնելու մոքով . որ շատ չանցաւ կատարեց : Քրիստոսէ 870 տարի առաջ Աստուծոյ տաճարը կողոպտել տրվաւ ու անոր կողոպուտներովը Բահադին սեղանները զարդարեց :

Այս որ եղաւ՝ Յովիդայէ քահանայապետը Պէնտէկոստէին օրը՝ Ղևտացիներն ու Հրէից գլխաւորները ժողվեց , Յովասը առաւ Թագաւորական զգեստներով անոնց առջին բերաւ , գլուխը Թագ դրաւ՝

Թագաւոր օծեց անիկայ ան բարեպաշտ ժողովին առջին : Ժողովուրդն ալ՝ Ղեռացիներուն հետ մէկ եղած, որ տաճարը ժողովելի էին, յաղթական երգերով մեծ ուրախութիւն ու ցնծումներ ըրին : Ետքը բազմութեամբ վազեցին կռատունը մօտն, Բահաղին սեղանը կործանեցին . Գողողիան սպանեցին, ու Ուքողիային որդին բոլոր ժողովուրդին ուղեւորը՝ մեծ հանդէսով իր հօրը աթուռ նստաւ :

Յովիդայէ սուրբ քահանայապետը՝ քանի որ ողջ էր նէ Յովաս անոր խրատներովը աստուածպաշտութեան ու արդարութեան օրինակ մը եղաւ ամենուն . բայց երբոր Յովիդայէ հարիւր երսուն տարւիան մեռաւ, Յովաս օրէնքներն ալ աստուածպաշտութիւնն ալ ռաքի տակ առաւ . ամբարտաւանութեամբ ու բարկութեամբ իր բարերարին որդին Ջաքարիա քահանայապետը քարկոծել տրվաւ . ետքըն ալ վատութեամբ տաճարին հարատւութիւնները ժողովեց Ասորոց Աղայէլ Թագաւորին ձեռքը լեցուց : Եստուած ալ անիկայ պատժելու համար՝ անբժշկելի հիւանդութիւն մը բերաւ անոր վրայ . ու քիչ մը ատենէն ետքը՝ իր երկու ծառայներուն ձեռքովը սպաննուեցաւ . որոնց շատ բարերարութիւններ ըրած էր : Երաւցունէ մեծ անօրէնութիւն էր աս ապերախ ծառաներուն ըրածը . բայց Յովիդայէին տանը դէմ Յովասի ըրած ապերախութենէն մեծ չէր :

Հին ժամանակը սովորութիւն կար, որ Թագաւոր մը մեռներ նէ կը դատէին, անանկ ալ Հրեաները դատելով Յովասը՝ յուզարկաւորութեան պատիւ չըրին անոր :

Թոգախառնի Տը վերջին ծախսէ եւ իր կողմը լրաց
պատուէրները :

Հարունակու Թիւնն վերջ : *

« Բանի որ տղայ է , ջանա՛ զանի ցուրտի եւ
տաքին ընտելացընելու . մինչեւ վեց եօթ տարու
բընաւ , եւ անկէ ետքն ալ հաստ կտաւէ վարտիք չը
հագցնելու նայէ : Ա՛խատէ որ ցուրտէն չը վախ-
նայ . ու շատ տաք պահելով չըլլայ որ անոր ըզ-
գացմունքները ժամանակէն առաջ , շատ կանուխ
արթնցընելու եւ դիւրազգաց ընելու պատճառ ըլ-
լաս . միշտ զբաղեցու զանի , մարմինն ու ջիզերը զօ-
րացընող աշխատութիւններով : Աստուծոյ սէրը եւ
անոր երկիւղը տպաւորէ անոր սրտին մէջ : Երբ ա՛լ
այն տարիքը հասնի , որ կարօղ ըլլայ ուսմանց՝ դըպ-
րոց խրկէ զանի ու թող հոն մինչեւ որ հոն ուսուց-
ված ամեն գիտութիւններն ամբողջ ուսնի : Ա՛խտ
մինակ պառկեցու անկողնին մէջ . դեռ չը պառկե-
ցուցած հոգնեցու զանի , որ պառկածին պէս շուտ մը
քնանայ . առտուններն ալ նայէ որ արթնցածին պէս
հանես ու չը թողնես զի անկողնին մէջ արթուն
պառկի : Գէշ ընկերներու , ապականեալ վարուց
տէր եղող տղոց հետ տեսնելու թոյլ մի տար :
Պարտաւ մի թողներ զանի , դանդաղութեան մի սով-
րեցներ : Հեռու պահէ այն ընկերութիւններէն
ուր ամօթալի եւ անվայել խօսքեր կ'ընեն զբօսնե-
լու համար . մի կեցըներ այն անձեղ ուն քով որոնք
անկարգ սիրոյ պատմութիւնները եւ կիրք արթն-
ցընող ու գրգռող խօսքերը կ'ախորթին բերաննուն
չը ձգելու եւ կարծես թէ պարտք մը համարած են

* Տես Թիւ 5 . 4 . 5 :

իրենց՝ տղոց ու երիտասարդաց այս մասին ուսուցիչն ըլլալը : Երբ առոյգ է, աշխատասէր է, ուրախ եղիր, միանգամայն եւ ջանա՝ չափազանց չը հոգնեցընելու . երբ աշխատելէ փախչիլ կուզէ, կոտրէ աւոր յամառութիւնը ու աշխատութիւնը սիրցնու աւոր :

«Եթէ այս կերպով մեծնայ մինչեւ 17 կամ 18 տարու, բաւական ուժեղ եւ առոյգ եւ առողջ մէկը կ'ըլլայ : Երբ մէկը այս տարիքը հասնի . . . ո՛հ, երիտասարդութեան այս էն վտանգաւոր ժամանակը՝ ուր անփորձ եւ անմեղ, չար առաջնորդի մը հետեւելով կեանքը կը կորսնցընէ, իր մատղաշ ջիւերը թուլնալով եւ գործարանները շատ կանուխ ու շուտ մաշելով, երբ այս տարիքը հասնի կ'ըսեմ, ծնողք աւելի մեծ զգուշութիւն ընելու են : Երբ խմ գաւնուկս, Աստուծով այն տարիքը հասնի, չ'ըլլայ որ վայրկեան մը զանի անգործ կեցընես . չ'ըլլայ որ անանկ արհեստի մը կամ գործի մը դնես, ուր միայն միտք հոգնեցընել պէտք կ'ըլլայ . հապա անանկ արհեստի մը որուն մէջ միտքն ու մարմինը մէկտեղ աշխատելու են : Աւանձին տեղ մը քաշված ատենը դիտէ զանի, հսկէ անոր վրայ եւ ջանա՝ զի ինքքու այս դիտողութեանդ անգէտ ըլլայ : Այս տարիքին մէջ երիտասարդը սիրոյ պատմութիւնները, աղջկանց անուէնները, կանանց գործերը՝ լսելը կ'ախորժի, եւ անոնք գիտցող անձեր կը փնտռէ : Այն անձերն ալ՝ որ ասանկ պաշտօններ ունին երիտասարդաց քով, առանց անոնց աղէկ կամ գէշ ըլլալուն նայելու եւ միայն անոնց հաճոյ ըլլալու համար, առասպելներով եւ անվայել խօսքերով կը զարդարեն իրենց պատմութիւնը . նայէ որ այն անձերուն տեղը դուէն բռնես քու տղիդ քով . ամօթ

մի սեպեր բեզի անոր առջեւ ամուսիններուն մէկ
մէկու վրայ ունեցած սէրը, իրարու տրված պատիւն
ու յարգանքը անոր պատմելը, ճշմարիտ եւ սուրբ
սիրով զօգեալ երկու ամուսիններուն տանը խաղա-
ղութիւնը, կենաց հանգստութիւնն ու անխռովու-
թիւնը նկարագրելը եւ գովելը . բայց ասոնք միշտ
վերացեալ կերպով եւ անոր կիրքերը չբերողովու
զգուշութեամբ ըլլալու են . որպէս զի անոր տարի-
բին պահանջմունքը դժուար հատուցանես եւ վերոյի-
շեալ անզգոյշ անձանց տալիք փնասներէն ազատ
պահես :

Բարեկիրթ եւ պարկեշտ աղջկանց տեսութենէն
եւ ընկերակցութենէն բոլորովին չը զրկես . բայց
զանոնք ալ իրեն իբրեւ ընկեր, բարեկամ եւ իբրեւ
քոյր ճանչցընես ու փրել տաս : Շրջայ որ շատ ուշ
տեսներով անոնց իրմէ փախչելուն պատճառը փնտ-
ռէ . կամ անոնցմէ անկարգ վարուց տէր եղողնե-
րուն հետ յաճախ տեսնուելով, ինք ալ անոնց պէս
անկարգ ու անպարկեշտ ըլլայ :

Իսկուհի, երբ կը տեսնես թէ զաւակդ կ'ըսկսի
առանձնութիւնը սիրել, լուռ եւ թաղծեալ մտա-
ծել, ջանա՛ իսկոյն անոր այս փոփոխութեանն առ-
ջին առնել, զանի ուրախ եւ զուարթ ընել . ահ . . .
երբ կը տեսնես անոր աչքերը կապուտ բարակ գի-
ծով մը շրջապատած, գէշ նշան մըն է այն
այն ատենը աճապարէ, առանց վայրկեան մը կոր-
սընցնելու, անոր մէկ ճոր մը գտնելու . անոր օգ-
նութեան հասնելու : Ս'արպետ բժիշկ մը այդ նշա-
նը տեսնուիլէն քիչ ատեն ետքը կանչովի նէ, կրնայ
ազատել զանի : Երբ կ'իմացընէ քեզի թէ իր թի-
կանցն ոսկորներսուն մէջ ցաւ մը կ'զգայ, վտանգա-
ւոր է անոր կեանքը . բոլոր սրտով եւ ամենայն

ջանքով աշխատէ, քու զաւակդ անդարմանելի ախ-
տի մը ճիրաններուն մէջ անցնելու ատեն, ազատել
զանի : Այլ անկէ ետքը վարպետ բժշկի մը մարդա-
սիրական խնամոցն յանձնէ զանի ու անոր տրված
պատուէրներուն հետեւէ եւ ամենայն ճշգուծեամբ
կատարել ջանայ զանոնք : Ահ, որքան մեծ դժ-
ուարութիւններ կան, ան ատենէն ետքը տղու մը
ստացած ու գաղտնի պահել ուզած չար սովորու-
թիւնները մոռցնել տալու համար . վասն զի տղան
ալ կ'ուզէ հեռանալ անոնցմէ, երբոր իրեն պատմը-
վի եւ կամ ինքիրմէ հասկնայ անոնց հետեւանքն ու
փնտսները . բայց շատ անգամ անկարելի կ'ըլլայ, ա-
նանկ որ գիտնալով ալ իր հիւանդութեանն ու
ցաւերուն պատճառը անոնք ըլլալը, դարձեալ չը-
կրնար յաղթել իր կիրքերուն . ու վերջապէս այս
ախտին գերիւրլալով օր մըն ալ ինծի պէս, իր կենաց
գարնանը մէջ կը թռումի կ'ընի, փափկասուն եւ
նազելի օրիօրի մը երջանկութիւնն ու պարծանքն
ըլլալուն տեղ, ամենուն ոտքին կոխան ըլլալու հա-
մար

Իսկուհի . ալ վերջէն վայրկեանս կը մերձենայ
էոր . իմ զաւակիս համար տալիք խրատներուն մնա-
ցածն ալ բարեսիրտ բժիշկէ մը սպասէ : Ան այժմ
ես աղօթք ընեմ, սպասելով մահուն որ բանայ իմ
առջեւ յաւիտենականութեան դուռները :

Այս ըսելով ձեռքերը գետինը դրաւ ու բաղուկ-
ներուն վրայ յենլով, ծունկի վրայ գալ ուզեց .
բայց ջիղերուն տկարութենէն քիչ մնաց որ ընէր .
բայց փառք իր կողակցին ճարպիկութեանը, պա-
հապան հրեշտակի մը պէս, անոր օգնութեան հաս-
նելով, թեւը մտաւ ու ծունկի վրայ նստեցուց՝ ա-
նոր կամացն հակառակ չը գործելու կամ անգամ

մըն ալ անոր բերանը չը հոգնեցընելու համար :

Այն ատենը երիտասարդը իր ամուսնոյն վրայ կռթնած՝ ձեռքերը բացաւ , վեր վերցուց դէպ ՚ի երկինք . արտօնքները հեղեղի պէս երեսն ՚ի վար կ'իջնէր ու իր դէմքը կ'ողողէր . քիչ մը ատեն այս կերպով լուռ կենալէն ետեւ սկսաւ այսպէս աղօթել :

“Հայր Աստուած , դուն որ թէ արդար եւ թէ մեղաւոր զաւկըներէդ քու բարիքներդ չը խնայելով, իս մեղաւորս ալ , իմ անմեղ ամուսնոյս եւ արդար զաւկիս հետ հաւասարապէս խնամեցիր մինչեւ այս վայրկեանս՝ իմ վերանալէս ետքը , կ'աղաչեմ, անոնք առաւել ևս սիրէ, խնամէ , հոգա . իմ կենացս մնացած մասն ու այն մասին հոգերը ասոնց շնորհէ (ըսաւ աջ ձեռքովը ցուցընելով իր կինն ու որդին) : Ինչպէս որ իս մինչեւ այսօր բնաւ մէկ պիտոյքէ մը չը զըրկեցիր՝ նոյնպէս լեցու ասոնց ամեն կարօտութիւնները . ասոնց՝ որոնց մէկը իր սեռին պատճառաւ եւ միւսը տարիքին , աւելի շատ բանի կարօտութիւն ունին քան զիս . եւ ինէ ալ աւելի անկարօղ են իրենց պէտքերը հոգալու : Իսկն որ քու անհուն իմաստութեամբդ ամենափոքր ճիւղներուն ալ սնունդն ու կերակուրը կը հայթայթես ու կը խրկես , և անոնց կեանքին տէրն ըլլալով , վրտանդներէ կ'զգուշանաս , տուր ասոնց ալ ինչ որ արժան կը համարիս թէ իրենց պէտքէ : Հաճէ Տէր զի անվրդով ու խաղաղ կեանք մը անցընելու կարօղ ըլլան . քու բարիքներդ ալ ճանչցու ասոնց , որպէս զի քեզ ճանչելու , սիրելու չըդանդաղինք :

Իարձաւ իր կնոջը ըսաւ . “Իսկուհի , կը փափաքէի աւելի երկար խօսիլ իմ զաւակս մեծցընելու եղանակին վրայ . բայց գիտելով թէ մօր մը սիրտը

իր որդւոյն համար , սիրոյ անշեջանելի վառարան մը
խնամոց անսպառելի գանձ մը ըլլալով , տղու մը ա-
մեն հոգերը նա կրնայ հոգալ , ամեն ցաւերուն կրը-
նայ դարման գտնել , քեզ կը հարցնեմ անոր երջան-
կութիւնը . անոր աղէկ կամ գէշ ըլլալը քէնէ կա-
խում ունի . նայէ որ քու պարտքերուդ մէջ պակ-
սութիւն մը ընելով պարտաւոր չը գտնըվիս Աստու-
ծու և մարդոց առջև :

Այս խօսքերը խօսած ատենը երիտասարդին ձայ-
նը նուաղիլ սկսաւ . իր թափած արցունքներուն մահ-
ուան պաղ քրտինքը խառնըկեցաւ . ձեռքերը որ եր-
կու դիէն վար կախած էր , սկսան դողալ , ու բո-
լոր մարմինը վայրկեանէ վայրկեան սաստիկ կը ցնցը-
վէր . աչքերը այլակերպեցան , ու այտերը փոխանակ
մահուան դեղնութեամբ մը ներկըվելու կրակի պէս
կարմրելով փայլիլ սկսաւ , իր սր ոին տագնապը և ներ-
քին երկիւղը յայտնելու համար կարծես թէ :

« Իսկուհի ըսաւ նոյն նուաղած ձայնովը և ամեն
մէկ խօսքերը վանկ վանկ արտասանելու կ'երևար ալ
թէ շատ նեղութիւն կը կրէր իր խօսքերը լսելի ընե-
լու համար բարձրաձայն խօսելով Իսկուհի , ձեռքդ
ինծի տուր ամենուն համար ալ գիշեր կ'ըլլայ-
կոր , չէնէ միայն ինծի համար կարծեմ աչ-
քերս խաւարեցան մինչև ամուսնացած օրս
շատ անգամ խափված ալ էք նէ քեզ , քու ընկերու-
թիւնդ վայելելուս վրայ չափազանց երջանիկ կըսե-
պէի զիս . ո՞վ կ'ըսէր , կամ ո՞վ կրնար զիս հաւատացնել
թէ այսչափ շուտ պիտի զրկըվիմ եւ այսչափ վաղ
պիտի հեռանամ քէնէ ոչ , իմ կեանքէս , երբ նոր
ձեռք բերած էի ա՛հ , որքան կուզեմ մահէն
չը վախնալ , զանի ընդունելու պատրաստ գտնըվիլ ,
չեմ կրնար շատ դժար է եղեր անոր ընդու-

ներլուծիւնը . . . անհնարին դառն է եղեր այս
բաժակը, մանաւանդ քեզի նման նազելւոյ մը կե-
նակ ցուծիւնը վայելողի մը համար . . . զաւակս
սիրէ . ինչո՞ւ չեմ տեսներ . բեր վերջին համբոյրս տամ
անոր . Աստուած իմ, ամուսինս , զաւակս, մի թող-
ներ . . . Իսկուհի մնաս բարով . . . բայց ոչ . մէկ տեղ
երթանք մեր հայրենիքը . . . երթա՛նք Իսկուհի . առ
զաւակս . . . չէ . ապրեցէք . . .

Հակառակ Իսկուհիին ճգանցն որ բռնել կ'ու-
զէր իր ամուսինն որ չըյնի, ընկաւ երիտասարդը ,
բովեցաւ բազմոցին վրայ . կինը, «Տէր իմ, իմ մէկ հա-
տիկ սիրականս, յոյս ու ապաւէնս, Յովհաննէս աղայ
սիր» պոռաց տարածվեցաւ ամուսնոյն վրայ մարեցաւ :
Տասնը մէկ ամսու մանկիկը կարծես թէ իր ծնողաց
թշուառութիւնն ու իր դժբաղդութիւնն եւ կո-
րուստը զգալով, քսվելով եկաւ ընկաւ անոնց վրայ,
ու սկսաւ լալ եւ ողբալ : Անոր ձայնէն նոյն վայր-
կենին արթնցաւ արեգակը ու ելաւ այս աղեկտուր
տեսարանը դիտելու :

Աշխարհի վրայ գտնված ունիւն ու արծաթին չափը :

() Եթե չքօֆ անուն ունի հռչակաւոր գիտնա-
կան մը Աշխարհիս մէջ քրիստոսի թրւականին սկիզ-
բէն մինչեւ այսօր շրջաբերված ոսկիին ու արծաթին
որքանութիւնը գտած է որ սա է :

Քրիստոսի ատենը Աշխարհի մէջ կար 2, 245, 562
քիլօկուամ* ոսկի որուն արժէքը 6, 461, 333 ֆռանք
էր գրէթէ . արծաթ 63, 630, 123 քիլօկուամ կար ու

* Մէկ քիլօկուամը 312 արամի չափ է :

րուն արժէքը գրեթէ 14, 148, 666, 668 ֆռանք . ոսկին ու արծաթը ամենը մէկէն 26, 640, 000, 000 ֆռանք կ'ընէ : Վրիստոսի ատենէն մինչև Ամերիքայի գլխաւորութիւնը հանքերէն հանված է 6, 123, 711 ֆլուօկում ոսկի, արժէքը 20, 121, 226, 504 ֆռանք . արծաթ՝ 13, 662, 107 ֆլուօկում, արժէքը 3, 037, 747, 410 ֆռանք ամբողջ գումարը 23, 458, 974, 944 ֆռանք . Ամերիքայի գլխաւորութիւնը մինչև 1810 հանքերէն կը ժողվըվի 3, 856, 487 ֆլուօկում ոսկի, որուն արժէքը կ'ըլլայ 12, 582, 329, 520 ֆռանք, եւ արծաթ՝ 137, 096, 630 ֆլուօ, արժէքը 27, 940, 780, 980 ֆռանք, ամբողջ գումարը, 40, 523, 110, 500, ֆռանք : Վրիստոսի թուականին 1810 էն մինչև 1825 ժողվըված է 270, 190 ֆլուօ ոսկի, 900, 704, 088 ֆռանք արժեւորվ . եւ արծաթ՝ 6, 237, 444 ֆլուօ, որուն արժէքն է 1, 386, 920, 080 ֆռանք, ամբողջ գումար՝ 2, 287, 526, 168 ֆռանք : 1825 էն, մինչև Քալիֆոռնիայի հանքերուն գլխաւորութիւնը այսինքն 1848 հաւքըված է 863, 514 ֆլուօ ոսկի, արժէքը 2, 880, 701, 128 ֆռանք եւ արծաթ՝ 16, 237, հազար, 414 ֆլուօ, արժէքը 3, 716, 899, 548 ֆռանք . արծաթն ու ոսկին 6, 597, 600, 676 ֆռանք : Վալիֆոռնիայի հանքերուն գլխաւորութիւնը մինչև 1851՝ այսինքն Աւստրալիայի հանքերուն բացվիլը գլխաւորված է 339, 533 ֆլուօ ոսկի, որ կ'արժէ 1, 133, 020, 044 ֆռանք եւ 3, 013, 411 ֆլուօ արծաթ, արժէքը 670, 056, հազար 656 ֆռանք : Երկուքը մէկէն 1, 803, 077 . հազար 300 ֆռանք : 1851 էն մինչև հիմայ 1 . 615, հազար 654 ֆլուօ ոսկի, արժէքը 5, 473, 007, 804 ֆռանք եւ 4, 054, 362 ֆլուօ արծաթ, արժէքը 901, 518, հզր ֆռանք : Ամբողջ արժէքը 6, 871, 526 . 604 ֆռանք :

Այս հաշուով հիմայ աշխարհի վրայ, ամենը՝ կայ ոսկի 15, 314, 651 ֆլուօկում, արժողութիւնը 49, 582

միլիոն 323,420 ֆռանք, և արծաթ 243,931,691 քի-
լոհում, արժողութիւնը 51,782,889,372 ֆռանք :

Ժողովութիւնը ԳԵԳՈՒԵԼՈՒ ՆՈՐ ՈՏԱՆԱԽՈՐ ՄԸ

Այս թըւոյն սկիզբը ծանուցւած շրջաբերականէն
և անանուն նամակներէն ետեւ վերջին աստիճան ա-
նամթ և լրբենի ոտանաւոր մը ելած է Սրբազան
Պատրիարքին և Ազգային գերագոյն ժողովոյն Յար-
գամեծար անդամներուն և ուրիշ երեւելի անձանց
վրայ : Այս ոտանաւորին համար շատերը կը կարծեն
թէ ասկէ տասն և հինգ տարի առաջ իբր պատե-
րազմի նշան, ազգային այն մեծ խռովութիւնը պատ-
ճառող Խաթո ճէպպարով ստորագրութեամբ երեւան ե-
լած ոտանաւորին հեղինակին կամ անոր արբանեակ-
ներուն գործն է* . անոնց՝ որոնք ամեն ազգային խը-
ռովութեանց մէջ մատ ունին, թէ և ինքզինքնին
ծածկել կը ջանան (գուցէ իրենց ըրածէն ու գրածէն
իրենք ալ ամչնալով : Ասոնք իրենց կարծիքին դէմ
եկած ամեն բաները ամեն որոշումները եղծելու,
իրենց խորհուրդը, իրենց դիտաւորութիւնը և կամ
քը կառարել տալու վերջին ճար մը գտած են,
ասանկ գրութիւններով մեծամեծները զղուեցընել,
ժողովուրդը գրգռել, ամեն հաստատուած կարգ կա-
նոն և նոր բարեկարգութիւններ աւերել կամ ջնջել.
բայց հասարակութիւնը ՚ի դերեւ կը հանէ կոր այն
ոտանաւորին անամթ հեղինակին կամ հեղինակնե-
րուն փափաքը՝ վերջին աստիճան արհամարանօք պա-
տըռաւելով այն թույլները :

*Անցած տարի ալ ազգային տարածայնութեան մը միջոցին Վինստ խը-
լունեան ստորագրութեամբ ուրիշ ակեղցըփեղ գրած մը ելած էր :

Ս'ենք ալ մեր կողմէն սա կ'ըսենք թէ քոնէս Գ'օն-
ան լրագրին խմբագրապետը եթէ գիտնա, թէ Սր-
բազան Պատրիարքին և անոր ըրածներուն համար
սուտ ու սխալ տեղեկութիւններ տրվող, և կամ Անոր
դէմ եղող անձերը ասանկ խայտառակ գրութիւն-
ներ ալ կը հրատարակեն հասարակութեան մէջ՝ հը-
րապարակաւ մեղայ կը գոչէ. Մասիս լրագրոյն Ար-
գոյ խմբագրին :

ԳՈՒՄԳԱՅՈՒՅԻ ՀՐԴԵՀԻՆ ԵՐՈՂՆԵՐԸ

Անցած Սիրակի գիշեր ժամը չորսին ատենները
վեցքիթեան բախլապըյըք Սըխպօսին տղան Սահակը
ու կապուտվարտիք Մարթային փեսան Խուրմյի ծուռ
պաճախ Աբգարը, հովէն երերացող ծառի մը պէս
ամեն մէկ քայլին ետեւ առաջ երթալով, ու փողո-
ցին երկու կողմի պատերը պագնելով իրենց տանը
ճամբան բռնած կ'երթային, որ Եէնի-մէհանէին
փողոցին մէջն էր : Աբգարին ոտքը սահելով փողո-
ցին մէջ տեղը ժողվելած ջուրին մէջն ընկաւ :
« Եւ առխատաշ ըսաւ, օռտէկ ըլլալդ իսպաթ ը-
րիր. տէ հիմայ լոռոհղայ նայիմ ըսելու չըմնաց, խը-
մածները վէրէսիյէ ըլլալով ետ տրվաւ Աբգարին
վրայ : « Եւ ասաֆէրիմ առխատաշ. իշտէ ասիկայ
աթեց ըսաւ Աբգար. մահմուռութիւնս իշտէ աս
բաղնիքը քակեց. աման լեցուր, քիչ մը տահա տաք
ըլլայ ջուրը. հիմայ բաղնիքէն ելածնուս պէս շիտակ
Տիւզողլուին մէխանան տայանմիշ ըլլանք : Երկու
ձեռքին մատներովն ալ գլուխը կը սատրէր ջուրին
մէջ նստած : « Բայ եբաղդաբար զապթիէնէր ելան
դէմերնին որոնց մեծը ասոնց եհարց թէ հոն ինչ
կ'ընեն. « Ինծի նայէ զապտիէ աղայ, ըսաւ Աբգար :

դուռն մեզի չես կրնար խառնելիլ, դուռն ցամաքին կը
խառնելիս, մեզի խառնածն փաշան կը խառնելի նա-
յէ մենք ծովին մէջն ենք» . զապթիէն ասոր խելա-
ցի խօսքին վրայ խնդալէն ետքը «տուներնիդ ո՛ւր
տեղ է եհարց . — տաներնիս Եհնի — մէհանէին քովն
է — էյ դուք կողկան ի՛նչ բան ունիք . ուրկէ՞ կուգաք .
— կոսկա . գինով ես ի՛նչ ես զապթիէ մենք Սամսո-
նին մէխանայէն ելանք տուներնիս կ'երթանք կորո» .
() ապթիէն գթաց ասոնց վրայ, «էյ ելէք ձեզ տու-
ներնիդ տանինք, ըսաւ . — ի՛նչ . հիջ չըխմած տուն
կ'երթցվի՞ մի . հէմ տահա կանուխ է . հէլէ մէկ եր-
կու հատ մը նետենք տէ կերթանք» . () ապթիէ-
ները տեսնելով զի ասոնք տեղերնուն երերալու ա-
տեն չունին, ջուրերուն մէջ կոխելով վերցուցին ա-
սոնք ու թեւերնին մտնելով տուն տանելու համար
գնած հացերնին ալ տիղմին մէջէն առնելով հոն
մօտն եղած զօրակայանքը (մէրքէզ) տարին . Ղըռ-
նէն ներս մօտն չը մօտն մէկ նաղառա մը . ետեւէն
ալ, «Քա կնիկ, փորս անօթի է չափուխ քէ ման
ճան բեր» .

Ասոնք երկուքն ալ հոն գետինը նստան ու տաք
տաք ջուրերով տախտակները կը լուային զապթիյէ-
ներուն ալ կ'աղաչէին իրենց օղի գնելու . Սահա-
կը արհապ փալապ սալլանը կ'երգէր, Աբգարն ալ
նաղառա կը կոխէր կոր, նաղառա մին ալ դուրսէն
լավեցաւ . «Գումգաբուտա եանկըն վար» . — Վայ
տուներնիս կ'երիկոր, եանըյօրըզ պողալով ոտքի ել-
նել ուզեցին . երկուքն ալ իրարու վրայ ընկան, բայց
վերջապէս ելան կայնեցան . զապթիէներն ալ թող
տրվին ասոնք որ երթան իրենց տունը :

Երկու ժամ ետքը հրդեհին տեղը տիղմէ երկու
մարդ տեսնըվեցան, մէկուն ալ ճակտէն արիւն կը

վազէր, որ մէկ մէկու թեւ մտած գլտորելով ու իւրար քաշելով եւ սավուելուն պոռալով կրակներուն մէջ մոնեղ կ'ուզէին:» — մարդիկ ուր կ'երթաք կոր, հիմայ կ'երիք, — մեր տունը պիտի երթանք. — ձեր տունը ուր տեղ է. — Եէնի—մէխանային քովը. — էան շատոնց երեցաւ. — Բնչ կ'ըսես աման ախպար իւրաւ երեցաւ. մէխանան ալ երեցաւ. — Հա, հա ան տեղերը երեցաւ լմացաւ :

«1) այ. աման պաճանախ ինչ ընենք հիմայ. կնիկնիս օլուխ չօճուխնիս ինչ եղան աճապ ուր դացին. ընտոր գտնանք—ատամ հոգ մըներ դուն. հէլպէթ կը գտնանք. տուներնիս երեցաւնէ մենք ողջ ըլլանք. կը վաստկինք նորէն կը շինենք. հէլէ եկու սասկէ մէյմէկ հատ նետենք. օլաճաղա չարէ օլմաղ. սա ալ ճակատնիս գրված է եղեր—օթ. չօճուխներս կնիկս «ըսելով, պարսպին դռանը տակի հաւնոցի (քիւմէս) չալի գինետունը մտան ու օղի ուզեցին. բայց տէրը վռնտեց ասոնք: Քիչ մը անդին գացին, «աման ախպար, ընտոր ընենք. սա մերինները գտնանք. ըսաւ Սեդարը. — դուն հոգ մընէր. ես հիմայ թէլլալ կանչել կուտամ»: Այս միջոցին իրենց մօտ թուրումպաճի մըն ալ ջուր կը պուար. Սահակ քովը մօտեցաւ, «ջուր պօռալուդ ըսաւ կապուտ վարտիք Մարթան ուր ըլլալը զըուցօղին 20 զուռուշ միւժտէ կայ պուռ, տասնոց մըն ալ քեզի կուտամ. — պէ մէկ դի գացէք գինով շունէր «ըսաւ թեթե կերպով մը հրելով: Հովէն երերացողները հրվելով գետնին զարնրվեցան, հազիւ ելան ու սկսան կռիւլ թուրումպաճիին հետ. վայ դուն մեզ գետինը չառթմիշ ընես, վայ դուն շուն ըսես մեզի զապթիէ եօգ մը»: Ամեն մարդ ասոնց գլուխը ժողվելեցան, ըսեցէք ամօթ է, ըսին ու կռուոյն պատճառը իմանա-

լով «գայէք ձեր կնիկները խափլմանին մէյտանը փնտռեցէք. հոն ըլլալու են ըսաւ մէկն ալ: — հահ. սանկ ըսէք հայտէ պաճանախ հոն երթանք. ախ զաւալլը մէյտանները մնացին:

Եկէք մենք ալ սըլոնց ետեւոէն երթանք:
Քատը—լիմանըին հրապարակը քսան եռսուն տուն. Լսր ազատած բանովնին տիղմէրուն մէջնստած են:

Սահակ ու Աբգար այս ընտանիքներուն մօտեցան նէ նստող կիներուն մէջէն մէկը «նաքա, քու ալլմանդ (աննման) կու գայկոր ըսաւ քովի կնոջը. վույ կէնէ քեօւ կինով է. ըրհ, պոյը սըրչի: Քա թագո՛ւկ, ըսաւ Աբգար, հո՞ս էք քա՛. — հա հոս էնք, պատասխանեց կինը. հապա ո՛ւր պիտի երթանք. — քա պարէ բան մը կրցա՞ք ազատել. — իշտէ իմ սնտուկս, քու լաթերդ, սա տէօշէկը ազատեցինք. — էհ զարար չ'ունի տախտաք թող ըլլայ. քա ինչ պիտի ըսէի. ըռախիին շիջէն փախցուցի՞ր, ըռախիին շիջէն. — քա չ'ես ասչնար. մէյմը սա հալերնիս նայէ տէ, ետքը լռախիդ մտմտա. — ինչ կայ քա, ողջութիւն ըլլայ ես վաղը շինել կը պաշլայ յեմ տունը: Սահակ, որ մինչեւանատէն ոտքի վրայ կեցած խօսիլ կուղէր ու չ'էր կրնար, քիչմ'ալ երեւալէն ու շրթունքները անձայն խաղցընելէն ետեւ, «քա, քա, կը, կը, կընիկս վո՛ւու է. ըսաւ. — իշտէ առջևդ նստեր է, չէ՞ս տեսնարկոր. — հա, տեսայ. քա. . . քա. . . կընիկ. . . հոգ մընէու. տուո՛ւն ողջ էղիր. էս քեզի տահա՛ս աղւռ. ֆիստան կը շինեմ. քա ճապիրմ, քիչ մը ըռախի չ'ունիս. — չ'է, չ'է չիքայ. քա ճանըմ. . . տես ինչ է աս ծեր բռնած ճամբան. սա վրադնուդ կլօխնուդ հալը նայեցէք. սա ինչ չամուռներ է. ո՛վ կիտէ քանի՞ հազար հեղ ինկաք ելաք. — ինչ կ'ըսես քա. ըսաւ Աբգար, կրակէն ելողին վրան դէմիդ կ'ըլլայ. — քա ճանըմ ուր մնացիր. ինչու չ'եկաք:

— քա կանուխ կուգայինք կոր ա՛. փուսը կոխեց, ճամբան շաշըմիշ ըրինք տուն գալու տեղերնիս կոսկա գտանք ինքզինքնիս, չէ նէ մենք շատ կանուխ կուգայինք կոր:

Այս վայրկենին տղայքը, որ անկողնի մը վրայ բռնված կը քնանային ու միայն իրենց մօրը սրտովը ծածկըված էին, արթնցան, հօրերնուն վրայ եկան ու «պապա հաց բերի՛ր մի ըսին. — հա է վատըմ նա՛. կայնէ, քա ո՛ւր գրիր հացը. — տուն հաց պերիր քի հաց կը փնտրուես կոր. — քա չ'է իրաւ. ճամբան խայպ ըրինք. չէ. կոխցան, կոխցան. նա՛ կայնէ ճէպս քանի մը հատ լեպլեպի կայ, իրիկվընէ Լեւցաւ ան տամ տէ ետքը երթամ հաց առնեմ հա՛ օղլում, — Բա տուք հիչ հաց չ'ունիք. — չէ հացերնիս ո՛ւր տեղաց է. տուք ծեր քէֆը թամամ պիտի ընէք տէ, անկէ ետքը մեզի: հաց պէրէք: Սահակ անդին կնոջը քով նստած՝ վրան գլուխը մէկ ըրաւ. «վնչհ. կոող խըմէս, քէսկին խըմէ. — քա քէսկին խըմէ քէ. . . քէ. . . քէսկին խըմէ ըսիր տէյի ես ալ, քէսկին ըռախի խմեցի ամա չըկըցայ ներսիդիս պարտըկել: — Սօրերնուդ կաթն է. չըխմէք նէ չ'ըլար. — չ'է. ալ ասկէ ետքը չ'եմ խըմեր — քառտուն հեղթէօպէ ըրիք, կենէ կըխըմէք, կէնէ կըխըմէք. — չ'է իրաւ որ չենք խըմեր»:

Երանի թէ իրաւ ըլայ ըսածնին:

ՆՈՐ ԳՐԱՅԻՒՄ ԵՐԵՎԱՆ. — Ճշմարիտ Բարեկամ պաշտօն անունով փոքրիկ դիւրով 128 երես գրքոյկ մըն է այս. յատկապէս մանր տղոց համար յօրինված. տասներկու գլուխի մէջ ամփոփված է տղոց պարտքերը. ամեն մէկ գլուխին վերջը, չորս տող ոտանաւոր մը եւ անկէ ետքն ալ համառօտ պատմութիւն մը ըլլալով: Այս գրքոյկը զարգարուն կազմ մը եւ ոսկեզօծ գրերով ծածկոցներ ունենալով, կաղանդին տղոց ընծայ եւ քննութեանց մրձաճակ ալ կրնայ ըլլալ: Ար ծախվի ամեն դրամաճառներուն քով:

ԽՄԲԱԴԻՐ—ՏՆՕՐԷՆ

Յ. Դ. ՍԵՎԱՃԵԱՆ